

کتاب کار خلاصیت جوان

دکتر مرتضی منطقی

زیر نظر معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران
اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران

سرشناسه	منطقی، مرتضی، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور	کتاب کار خلافت جوان / مرتضی منطقی، (زیر نظر معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، سید محمدهادی ابازی، اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، سید رضا مصطفوی).
مشخصات نشر	تهران: انتشارات جامعه‌شناسان، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	۱۹۲ ص
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۰۵۲-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	نمایه.
موضوع	خلافت
موضوع	جوانان
شناسه افزوده	خلافت—راهنمای آموزشی
شناسه افزوده	ابازی، سیدمحمدهادی.
شناسه افزوده	مصطفوی، سیدرضا، ۱۳۴۱ -
شناسه افزوده	شهرداری تهران، معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
شناسه افزوده	شهرداری تهران، اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی
رده‌بندی کنگره	۱۳۸۹ ک ۷۶۵ م / ۸ BF۴۰
رده‌بندی دیویی	۱۵۳/۳۵
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۵۷۵۱۰

معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی

جامعه‌شناسان

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی: تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، همکف، پ ۳۳، فروشگاه جامعه‌شناسان، تلفن: ۶۶۰۰۰۵۱

WWW.JAMEESHENASAN.COM / Email: Sociologists15@gmail.com

اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، تقاطع بزرگراه کریمستان و شهید کهناب، ساختمان معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، طبقه دوم، تلفن: ۸۲۱۰۶۰۰۰

کتاب کار خلافت جوان

تالیف: مرتضی منطقی

چاپ اول ۱۳۹۰ تهران تعداد: ۱۰۰۰ نسخه مدیر اجرایی و ناظر فنی: مصطفی پاکدل‌نژاد
قیمت: ۵۰۰۰ تومان لیتوگرافی: نوین چاپ: قدیانی

ISBN: 978-600-223-052-2

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۰۵۲-۲

Printed in Iran

همه حقوق محفوظ است.

فهرست

۷	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۱۵	۱. ضرورت‌ها و چالش‌های پیش‌رو
۲۱	۲. خلاقیت و آموزش آن
۲۹	۳. روش‌های آموزش خلاقیت
۳۹	۳-۱. انجام کارهای هنری
۳۵	۳-۲. بازی
۳۹	۳-۳. دامن‌زدن به تخیل کودکان
۴۱	۳-۴. مطالعه خلاق
۴۳	۳-۵. نوشتن خلاق
۴۷	۳-۶. روش‌های حل مسئله
۵۱	۳-۷. بارش مغزی
۵۴	۳-۸. بدیعه‌پردازی
۵۷	۳-۹. افزایش انگیزه‌ها
۶۰	۳-۱۰. آرایه الگو به شاگردان
۶۲	۳-۱۱. استفاده از فناوری‌های جدید
۶۷	۳-۱۲. استفاده از شوخی و خنده
۷۰	۳-۱۳. یادگیری مشارکتی
۷۲	۳-۱۴. آموزش فعال
۸۰	۳-۱۵. فهرست‌های تداعی

۸۱	 فهرست سؤال‌ها	۳-۱۶
۸۳	 ارتباط‌های اجباری	۳-۱۷
۸۴	 فهرست صفات	۳-۱۸
۸۵	 تجزیه و تحلیل ریخت‌شناسانه (مورفولوژیک)	۳-۱۹
۸۶	 تفکر جانبی	۳-۲۰
۸۷	 نش کلاه تفکر	۳-۲۱
۸۸	 مدیریت مهارت‌های مغزی	۳-۲۲
۹۰	 سایر روش‌های آموزش خلاقیت	۳-۲۳
۹۷	 چگونگی اجرای مسابقات علمی - خلاق	۴
۹۷	 عناوین پیشنهادی برای اجرای مسابقات علمی - خلاق	۴-۱
۹۷	 نمونه‌هایی از تکالیف پیشنهادی برای کودکان پیش‌دبستانی	۴-۱-۱
۹۹	 نمونه‌هایی از تکالیف پیشنهادی برای دانش‌آموزان سال‌های اول و دوم دبستان	۴-۱-۲
۱۰۰	 نمونه‌هایی از تکالیف پیشنهادی برای دانش‌آموزان سوم تا پنجم دبستان	۴-۱-۳
۱۰۲	 نمونه‌هایی از تکالیف پیشنهادی برای دانش‌آموزان راهنمایی	۴-۱-۴
۱۰۶	 نمونه‌هایی از تکالیف پیشنهادی برای دانش‌آموزان دبیرستانی	۴-۱-۵
۱۱۰	 دستورالعمل همکاری برای والدین	۴-۲
۱۱۳	 چگونگی اجرای برنامه‌های علمی - خلاق	۴-۳
۱۱۳	 دستورالعمل ارزیابی کارهای علمی - خلاق تهیه‌شده	۴-۴
۱۲۱	 نمونه کارهای خلاق کودکان، نوجوانان و جوانان	۵
۱۲۱	 نمونه کارهای خلاق کودکان پیش‌دبستان	۵-۱
۱۲۸	 نمونه کارهای خلاق دانش‌آموزان دبستانی	۵-۲
۱۴۹	 نمونه کارهای خلاق نوجوانان راهنمایی	۵-۳
۱۶۲	 نمونه کارهای خلاق جوانان دبیرستانی	۵-۴
۱۷۱	 برخی از مآخذ	
۱۸۵	 نمایه	

پیشگفتار

بررسی ادبیات تحقیق موجود در زمینه جوانی، حکایت از آن دارد که مقوله جوانی در گذشته‌ای نه چندان دور، به سبب کوتاهی دوران آن، چندان مطرح نبوده است، اما طی یکی دو سده اخیر و خاصه دهه‌های اخیر، مقوله جوانی به سبب فاصله افتادن بین بلوغ زیستی و بلوغ اقتصادی جوان، با گسترش و تعمیق بسیاری مواجه بوده است و همین امر آن را به مسئله‌ای مهم تبدیل کرده و با گذشت زمان، اهمیت و حساسیت آن، بیشتر و بیشتر شده است. به این معنا که اگر در گذشته بلوغ زیستی و بلوغ اقتصادی، به شکل همزمانی رخ می‌دادند، با پیشرفت فناوری در جهان حاضر، بین این دو بلوغ، شکافی رخ داده است که با طولانی‌تر کردن دوره جوانی، تبعات زیستی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی قابل توجهی در پی داشته است؛ یعنی برخلاف گذشته که جوانی در سنین ۱۳-۱۴ سالگی به پایان می‌رسید، در حال حاضر با گسترش مرز اخیر، از سوی نظریه‌پردازان پایان جوانی سنین ۲۰، ۲۵، ۲۹ و حتی بیشتر، اعلان می‌گردد. مسئله اخیر به شکل‌گیری قشر جدید جوانان، انجامیده است و این امر، تحول قابل توجهی است که نمی‌توان به‌سادگی از کنار آن و مسایل عدیده‌اش گذشت. مسئله اخیر بسیاری از اولیای امور جوانان را در سطح جهان برآن داشته است که برای برخورد بهینه با مسایل زیستی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی قشر جدیدی که در جوامع مختلف پدید آمده است، با برنامه‌ریزی‌های حساب‌شده و انجام سرمایه‌گذاری‌های لازم، برخوردی دوجندان را پیشه خود کنند. اما با ملاحظه برنامه‌های در نظر گرفته‌شده برای جوانان ایرانی پس از انقلاب (و خاصه پس از جنگ)، به نظر می‌رسد، حساسیت قشر جدید جوان، کمتر درک شده است و بیشتر از آن‌که این قشر به صورت یک سرمایه و فرصت برای جامعه دیده شوند، یک تهدید برای جامعه تلقی شده است که باید مشکل آن را حل کرد. به هر

صورت بی‌توجهی به مبادی نظری لازم در زمینه جوانان و پیش گرفتن برنامه‌های عمدتاً سلیقه‌ای در امر جوانان، فضای مغشوشی پدید آورده است که فرض تهدید بودن جوانان را بیش از پیش دامن زده است. مسئله اخیر، محرک اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران شد تا به سهم خود برای کاهش آسیب و خسروانی که در امر جوانان و برنامه‌ریزی برای آنان وجود دارد، از منظری تخصصی و منطبق با ارزش‌های جامعه ایران، به مسایل جوانان نگرسته، با یاری طلبیدن از افراد متخصص و مجرب بخواهد تا در جهت تدوین برنامه‌های لازم، به تدوین متونی همت گمارند که در عین در برداشتن ابعاد نظری لازم، حاوی رهنمودهای اجرایی و کاربردی مورد نظر برای اولیای امور و خاصه مراکز فرهنگی شهرداری باشند.

مجموعه نه جلدی کتاب کار جوان^۱، حاصل تعامل پیش گفته است. این مجموعه از ویژگی‌هایی برخوردار است که در آثار مشابه، کمتر وجود دارد. برخی از این ویژگی‌ها، به شرح زیرند:

- توجه به ابعاد نظری مسایل مطروحه در امر جوانان؛
- انجام نظرسنجی‌های لازم با گردآوری داده‌های میدانی لازم در سطح نوجوانان و جوانان برای تعمیق هرچه بیشتر بررسی‌های لازم؛
- توجه به مسئله تحول روانی نوجوانان و جوانان و پیشنهاد برنامه‌های اجرایی با توجه به مسئله اخیر.
- برای بررسی تحولی مسایل مورد نظر، داده‌های تحقیق از سه مقطع (پنجم) دبستان، (سوم) راهنمایی و (سوم) دبیرستان انتخاب شده، بررسی‌های لازم میدانی، بر روی آنان انجام پذیرفته است. مورد اخیر به لحاظ الگویی، برای برنامه‌ریزی اولیای فرهنگی نوجوانان و جوانان، الگوی بسیار مناسبی را پدید می‌آورد.
- با انتخاب پاسخ‌دهندگان تحقیق از سطح هر دو گروه دختران و پسران، توجه لازم به تفاوت‌های جنسیتی آنان در پیشنهاد برنامه‌های اجرایی، شده است.
- با توجه به واقعیت فقدان سرمایه لازم برای تخصیص آن به برنامه‌های نوجوانان و جوانان در ایران، تلاش شده است با استفاده از ابداع‌ها، ابتکارها، نوآوری‌ها و

۱. مجموعه اخیر شامل کتاب کارهای زیر است:

- ♦ کتاب کار هیجان‌جویی جوان. ♦ کتاب کار گروه‌گرایی جوان. ♦ کتاب کار هویت‌طلبی جوان.
- ♦ کتاب کار عشق جوان. ♦ کتاب کار کنجکاوی جوان. ♦ کتاب کار شکوفایی خلاقیت جوان.
- ♦ کتاب کار جست‌وجوی ارزش‌های جوان. ♦ کتاب کار نوع‌دوستی جوان. ♦ کتاب کار کارآفرینی جوان.

خلاقیت‌ها، به طراحی برنامه‌هایی اقدام گردد که با اتکا به بودجه‌هایی بسیار اندک، قابلیت اجرا داشته باشند.

- با عنایت به این‌که در غالب برنامه‌های تدوین‌شده، ملاحظات نظری بر ملاحظات اجرایی پیشی می‌گیرند، در متون تهیه شده تلاش گردیده است تا در عین توجه به ملاحظات نظری، مسایل اجرایی و کاربردی هم در نظر گرفته شوند. در این مجموعه، هم‌عرض با مباحث نظری، دستورالعمل‌های اجرایی لازم برای اولیای امر جوانان تدارک دیده شده است تا زمینه اجرای هر چه موفق‌تر برنامه‌های آنان را فراهم آورند.

انتظار اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران از اقشار دانشگاهیان، برنامه‌ریزان و مسئولان اجرایی جامعه برای ادامه کار اخیر، به شرح زیر است:

- از آنجا که به اذعان بسیاری از صاحب‌نظران خارجی، ایران جایگاه آزمایش نظریه‌های مختلف است، به نظر می‌رسد دانشگاهیان با پی گرفتن جریان پدیدآمده، بتوانند در جریان انجام مطالعات فرهنگی و نظری و اجرای تجربیات میدانی لازم روی اقشار جوانان، با اطلاعات به دست آمده، به مسایل موجود جوانان، عمق و غنای بیشتری بخشیده، حرف‌های جدیدی برای نظریه‌پردازی و ارایه راهکارهای تازه و نو درباره نوجوانان و جوانان در سطح داخل و خارج مطرح کنند.

- با توجه به برخی از یافته‌های تحقیق، ضرورت بازنگری اساسی در بسیاری از برنامه‌ها و خط مشی‌های پی گرفته شده در سطح نوجوانان و جوانان طی سه دهه اخیر، به شدت احساس می‌شود؛ از این رو از برنامه‌ریزان و اولیای فرهنگی جوانان انتظار می‌رود برای ممانعت از آسیب‌زایی برنامه‌های مزبور، با شهادت لازم به نقد و بررسی اندیشه‌های فرهنگی - اجتماعی - تربیتی حاکم بر برنامه‌های نوجوانان و جوانان پرداخته، به اصلاح آن‌ها، اهتمام ورزند.

- از مسئولان اجرایی و اولیای امور فرهنگی جوانان انتظار می‌رود، از یافته‌های این مجموعه و موارد مشابه، نهایت استفاده ممکن را داشته باشند.

در خاتمه از مؤلف محترم جناب آقای دکتر مرتضی منطقی، همکار ایشان آقای دکتر عطایی، ناظر طرح آقای دکتر محمدکمالی، و همکارانم در اداره کل مطالعات که امکانات لازم برای تحقق این مجموعه را فراهم آوردند، تشکر و قدردانی می‌گردد.

سید رضا مصطفوی

مدیر کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران

مقدمه

این کتاب کلاً به مسئله اخلاقیت و آموزش آن، پرداخته است. بخش نخست کتاب، به مسایل نظری اخلاقیت و بخش بعدی کتاب، به مسایل اجرایی و عملی مورد نیاز در روند تحقق آموزش اخلاقیت پرداخته‌اند.

بخش نخست کتاب، حاوی عناوین: «ضرورت‌ها و چالش‌های پیش رو»، «اخلاقیت و آموزش آن» و «روش‌های آموزش اخلاقیت» می‌باشد.

در ابتدا در بحث ضرورت‌ها و چالش‌های فراوری جامعه، ضرورت پرداختن به مسئله اخلاقیت از سه منظر آموزشی، شخصیتی و به مثابه شرط بقا برای جوامع جهان سوم در جهان آینده، مورد بررسی قرار گرفته است.

دو برابر شدن حجم علم در طی هر ۴ تا ۵ سال، رویکرد حافظه‌مدار نظام آموزشی کشور را با بن‌بست مواجه ساخته، ضرورت تغییر رویکرد اخیر با رویکرد مسئله‌مداری و مسئله‌گشایی و چالش با جهان مبهم آینده را ایجاب می‌کند. از سوی دیگر تبعات خسران بار شخصیتی رویکرد سنتی و حافظه‌مدار، ضرورت تغییر دید تخریبی حاکم در این رویکرد را الزامی می‌نماید.

ایجاد شکاف بین جهان پیشرفته و جهان سوم که مدام نیز در حال افزایش است، این ضرورت را ایجاب می‌کند که برای جلوگیری از خطر تبدیل ایران به یک زاغه‌نشین جهانی، با یک برنامه‌ریزی اندیشیده، مانع تعمیق هرچه بیشتر شکاف اخیر شویم.

پرداختن به اخلاقیت و نوآوری، از جهتی پاسخی به هر سه بن‌بست آموزشی، شخصیتی و اقتصادی-اجتماعی جوامع جهان سوم (و از جمله ایران) است، به این معنا که با پیش گرفتن رویکرد حل مسئله در نظام آموزشی، نه تنها این نظام کودکان، نوجوانان و جوانان را که سرمایه‌های اصلی نظام هستند، آماده چالش با جهان ناشناخته‌ها خواهد کرد، بلکه در روند چالش با ناشناخته‌ها و یافتن توفیق در این جهت، افراد به لحاظ

شخصیتی نیز تصور مثبتی از خود به دست می‌آورند و سرانجام با استفاده از خلاقیت و نوآوری، می‌توان مانع تعمیق شکاف پدیدآمده بین جهان پیشرفته و جهان سوم شد و با تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها در این روند، شاهد تحقق شرط بقای نظام، در جهان آتی باشیم.

در عنوان «خلاقیت و آموزش آن»، ضمن ارایه تاریخچه مختصری از تحولات نظری در زمینه تعریف خلاقیت، از اعتقاد قریب به اتفاق روان‌شناسان و نظریه‌پردازان خلاقیت در ارتباط با آموزش خلاقیت، سخن رفته است.

در عنوان «روشهای آموزش خلاقیت»، از روش‌های: انجام کارهای هنری، بازی، دامن زدن به تخیل کودکان، مطالعه خلاق، نوشتن خلاق، روش‌های حل مسئله، بارش مغزی، بدیعه‌پردازی، افزایش انگیزه‌ها، ارایه الگو به شاگردان، استفاده از فناوری‌های جدید، استفاده از شوخی و خنده، یادگیری مشارکتی، آموزش فعال، فهرست‌های تداعی، فهرست سؤال‌ها، ارتباط‌های اجباری، فهرست صفات، تجزیه و تحلیل ریخت‌شناسانه (مورفولوژیک)، تفکر جانبی، ۶ کلاه تفکر، مدیریت مهارت‌های مغزی و سایر روش‌های آموزش خلاقیت، یاد شده است.

بخش دوم کتاب، با نگاهی کاربردی، حاوی دو عنوان «چگونگی اجرای مسابقات علمی - خلاق» و «نمونه کارهای خلاق کودکان، نوجوانان و جوانان» می‌باشد.

در قسمت نخست این بخش، جهت تحقق آموزش خلاقیت توسط نهادهای فرهنگی و آموزشی کشور، آموزش غیرمستقیم خلاقیت با عنوان «مسابقات علمی - خلاق»، پیشنهاد شده است. عنوان «چگونگی اجرای مسابقات علمی - خلاق»، حاوی دستورالعمل‌های لازم، جهت اجرای بهینه آموزش خلاقیت در سطح کودکان، نوجوانان و جوانان می‌باشد. نگارنده در این قسمت کوشیده است با ارایه دستورالعمل‌های مورد نیاز، روشن‌گری لازم را برای مجریان آموزش غیرمستقیم خلاقیت فراهم آورد. از این رو، در این فصل، چهار مقوله «عناوین پیشنهادی برای اجرای مسابقات علمی - خلاق»، «دعوت از اولیا جهت همکاری در اجرای مسابقات علمی - خلاق»، «دستورالعمل چگونگی اجرای مسابقات علمی - خلاق» و سرانجام «دستورالعمل چگونگی ارزیابی تکالیف تهیه شده در جریان مسابقات علمی - خلاق»، مورد بحث قرار گرفته‌اند.

عنوان «نمونه کارهای خلاق کودکان، نوجوانان و جوانان»، به ارایه نمونه کارهای خلاق «کودکان پیش از دبستان»، «کودکان دبستانی»، «نوجوانان راهنمایی» و «جوانان دبیرستانی»، پرداخته است. این موارد، نمونه‌هایی از کارهای ارایه شده در مسابقات علمی - خلاق است که نگارنده در یکی از پژوهش‌های بلندمدت خویش، در سطوح سنی کودکان پیش از دبستان تا جوانان دبیرستانی، به اجرای آن پرداخته بود.

مؤلف در این قسمت، کوشیده است با آرایه برخی از نمونه‌های عینی، ضمن آرایه الگو به مجریان آموزش خلاقیت (زیر پوشش مسابقات علمی - خلاق)، کار آنان را تسهیل ببخشد. در ضمن لازم به یادآوری است، از آنجا که نگارنده در تهیه این اثر، از همکاری سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، برخوردار بوده است، خطاب کتاب، متوجه فرهنگسراها می‌باشد، اما هر سازمان فرهنگی و نهاد آموزشی، می‌تواند در صورت تمایل، از این کتاب کار، در جهت آموزش خلاقیت و گسترش آن در سطح کودکان، نوجوانان و جوانان جامعه، سود جوید.

در انتها، لازم می‌دانم، از برخی افرادی که در تهیه و تألیف این کتاب به نگارنده یاری رساندند، سپاسگزار می‌کنم. از آقای مصطفوی که امکان نشر این اثر را فراهم آوردند، تشکر و قدردانی می‌کنم. آقایان دکتر یازرلو، دکتر کمالی و دکتر عمارتی، در بستر سازی جهت تهیه کتاب، با بنده همکاری داشتند که جا دارد از آنان نیز سپاسگزاری شود.

www.ketabpaz.com